

เติมความรู้

เรื่องเก่าสู่อย่างก้าวใหม่ : การสร้างสมดุลในอาชีพและชีวิตของชาวนาไทย

ท่ามกลางข้อโต้แย้งเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวซึ่งกำลังเป็นที่สนใจของคนในสังคม ซึ่งทุกคนต่างได้รับผลกระทบกันถ้วนหน้า ทั้งนี้เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย การทำนาปลูกข้าวของชาวนานั้นไม่เพียงแต่เป็นอาชีพ แต่เป็นวิถีชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก มีคนกล่าวว่า ข้าวเป็นจิตวิญญาณของคนไทย ดังจะเห็นได้จากวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนคตินิยมความเชื่อต่างๆ ของคนไทยล้วนเกี่ยวข้องกับข้าวและชาวนา

แต่เดิมเราปลูกข้าวไว้กินและนำส่วนที่เหลือไปแลกกับสิ่งของที่ผลิตเองไม่ได้ ต่อมาเหตุการณ์เปลี่ยนไป คนไทยที่เป็นชาวนามีน้อยลง หันไปยึดอาชีพอื่นเพื่อนำรายได้มาซื้อข้าวกิน ไม่เว้นแม้แต่ชาวนาในปัจจุบันที่ขายข้าวเปลือก แต่ต้องไปซื้อข้าวสารมากินเช่นเดียวกัน

หากสังเกตให้ดีจะเห็นได้ว่าทุกฝ่ายที่ออกมาให้ข้อคิดเห็นในเรื่องโครงการรับจำนำข้าว นั้น ล้วนแต่เป็นห่วงว่าชาวนาไทยจะไม่ได้รับประโยชน์ตามเจตนารมณ์ของโครงการฯ อีกทั้งมีข้อกังวลเกี่ยวกับผลกระทบต่อระบบค้าข้าวไทยทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ และที่สำคัญ

การสร้างแรงจูงใจด้วยการแทรกแซงราคา ดังกล่าวจะทำให้ชาวนาหันมาเน้นการผลิตข้าวในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ข้าวไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตัวเลขพิศวง 'ขาดทุนยับ' จำนำข้าว

www.thanonline.com

ตัวเลขพิศวง 'รับจำนำข้าว' ปีแรกรัฐบาลยังลักษณะ (ปี2554/2555)

	อนุภาคบัญชี	กรมเกษตร วุฒิสภา	ทีอาร์ไอ (คร.นิพนธ์)*	ก.พาณิชย์
1.วงเงินรับจำนำข้าวแสนล้านบาท	32	3,367	2,978	3.37
2.ปริมาณรับจำนำข้าว(ล้านตันข้าวเปลือก)	22	21.65	19.25	21.6
3.ต้นทุนโครงการ(รวมดอกเบี้ย+ค่าดำเนินการ)	-	-	3.36	-
4.รายรับจากการขายข้าว(แสนล้านบาท)	-	0.448	1.99-2.23	0.9
5.สต็อกข้าวคงเหลือ(ล้านตันข้าวสาร)	-	-	-	9.9 (กต.)
6.ภาระขาดทุน (แสนล้านบาท)	2.6	-	1.13-1.36	?

หมายเหตุ : *ฐานเศรษฐกิจ" รวมรวม *ข้อมูลเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2555

ปัญหาที่ชาวนาเผชิญกับโครงการรับจำนำของรัฐ

ภาพสะท้อนวิถีอาชีพ และวิถีชีวิตชาวนาไทย

หากใครมีโอกาสได้คลุกคลีกับชาวนา ก็คงเห็นภาพสะท้อนในวิถีอาชีพและวิถีชีวิตที่เริ่มต้นด้วยการเตรียมดิน เตรียมกล้า การปลูก ใส่ปุ๋ย ดูแลรักษาวัชพืช กำจัดศัตรูพืช เก็บเกี่ยว และขายข้าวเปลือก สำหรับชาวนาในภาคอีสานหรือชาวนาที่ทำน่าน้ำฝนก็คงทำได้ปีละครั้ง และส่วนใหญ่จะมีฉางข้าวไว้เก็บรักษา หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อรอราคา และเอาไว้กินในครัวเรือน แต่สำหรับชาวนาในภาคกลางแล้ว ดูเหมือนว่าวิถีอาชีพจะเป็นไปอย่างเร่งรีบเพราะมีโอกาสทำนาได้มากกว่าปีละ 2 ครั้ง บางแห่งได้มากถึง 5 ครั้งในเวลา 2 ปี ชาวนาเหล่านี้เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจำเป็นต้องขายทันที ทั้งๆ ที่ข้าวยังมีความชื้นสูง จึงทำให้การกำหนดราคาตกเป็นของพ่อค้าโรงสีไปโดยปริยาย

ต่อข้อซักถามชาวนาว่า มีความคาดหวังอะไร ก็มักจะได้รับคำตอบคล้ายๆ กันว่า อยากมีรายได้มากจึงต้องเร่งปลูกข้าวปีละหลายหน แม้ว่าค่าเช่าที่ดินจะมีราคาสูงถึงฤดูกาลละ 2,000 บาทต่อไร่ และต้องใส่ปุ๋ยให้มากเพื่อจะได้ผลผลิตมากๆ ใส่สารเคมีเพื่อจัดการความเสี่ยงเรื่องโรค แมลง และศัตรูพืช ซึ่งส่วนใหญ่จะใส่ตามสูตรของพ่อค้าหรือตามอย่างกัน

จึงทำให้ต้นทุนการปลูกข้าวของชาวนาสูงกว่า 8,000 บาทต่อไร่ สำหรับชาวนารายใดที่มีผลผลิตมากกว่า 800 กิโลกรัมต่อไร่ ก็จะไม่ขาดทุน ทั้งนี้เพราะชาวนาที่เข้าโครงการรับจำนำ มักจะขายได้ในราคาไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทต่อเกวียนหรือกิโลกรัมละ 10 บาท เนื่องจากถูกหักค่าความชื้น

คำถาม คือ แล้วชาวนาอยู่ได้อย่างไร ?

คำตอบ คือ ชาวนาที่อยู่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง บางคนมีทุนของตนเอง และสามารถเช่าที่ดินมาทำนามากขึ้น ก็มีโอกาสดำเนินชีวิตตามเจตนารมณ์ของรัฐบาลมากหน่อย แต่สำหรับชาวนารายย่อย ซึ่งไม่มีทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งทุนและแหล่งปัจจัยการผลิตในราคาปกติ ที่ต้องหันไปพึ่งพานายทุนนอกระบบด้วยความจำยอม จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญของภาระหนี้สินของ

รายได้จากการขายข้าวไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการทำนา

ชาวนาในทุกวันนี้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือชาวนาด้วยมาตรการแทรกแซงราคาข้าวเปลือก อาจไม่สามารถแก้ปัญหาให้ชาวนามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะเป็นกิจกรรมในช่วงการจำหน่ายข้าวให้แก่โรงสี แต่ไม่ได้แก้ปัญหาที่ชาวนาต้องเผชิญหน้าด้านอื่นๆ เช่น การเข้าไม่ถึงแหล่งทุน ค่าเช่าที่ดินสูง ปุ๋ยแพง โรคแมลงระบาด ซึ่งจำเป็นต้องมีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ชาวนาอาจมีทางเลือกอื่นที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น หากชาวนารายใดมีนิสัยการออม ก็จะสามารถสะสมทุนไว้ใช้ในการประกอบอาชีพและพึ่งพาแหล่งเงินกู้้น้อยลง หรือหากได้เข้าเป็นสมาชิกของสถาบันเกษตรกร ก็จะช่วยพึ่งพาและร่วมมือกันในการสร้างอำนาจต่อรองราคาด้วยวิธีการรวมซื้อปัจจัยการผลิตและการขายผลผลิตร่วมกัน อีกทั้งมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารและรู้เรื่องเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยปัจจุบันมีสถาบันเกษตรกรหลายแห่งได้จัดตั้งกองทุนเกื้อกูลระหว่างกัน โดยมุ่งไปที่การส่งเสริมการออมและสร้างวินัยการเงินแก่สมาชิก ซึ่งนอกจากจะช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการผลิตแล้ว ยังช่วยให้ชาวนามีอิสระในการเลือกใช้ปัจจัยการผลิตและขายผลผลิตด้วย

ชวนดู Dialogue เชื่อมโยงวิถีอาชีพและวิถีชีวิต

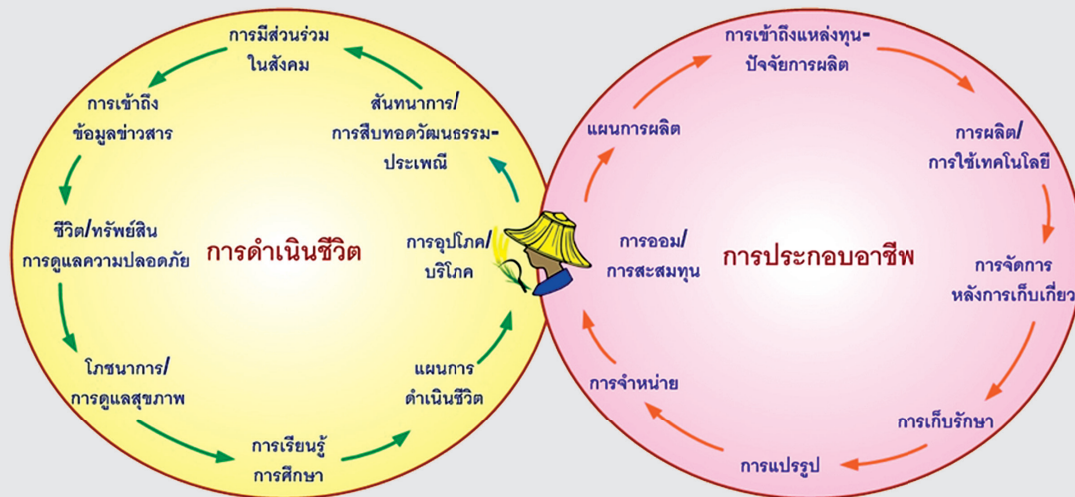
แนวคิดสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ ก้าวอย่างใหม่ของชาวนาไทย คือ การสร้างความสมดุลระหว่างวิถีอาชีพและวิถีชีวิต ซึ่งต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ดังรูป

ข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ “เป้าหมาย” ของชาวนาว่าเขาอยากเป็นอะไร

จุดเริ่มต้นของการวางแผนการผลิตจะนำไปสู่กิจกรรมอื่นๆ ที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงแหล่งทุนและปัจจัยการผลิต การเลือกใช้เทคโนโลยีการ

ภาพสะท้อนจากแปลงนา : กรณี นายนิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายนิต เป็นชาวนา อายุ 45 ปี เดิมเคยรับจ้างอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม ย่านนวนคร ในแผนกช่างซ่อมเครื่องยนต์ ภายหลังเผชิญชะตากรรมร่วมกับเจ้าของ

ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมในวิถีอาชีพและวิถีชีวิตของชาวนา

จากรูป สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตของชาวนา ซึ่งหากมีกิจกรรมบางอย่างในการดำเนินชีวิตย่อมส่งผลต่อกิจกรรมในการประกอบอาชีพ ในทางกลับกัน หากชาวนามีกิจกรรมในการอาชีพก็จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน

สำหรับกิจกรรมการประกอบอาชีพของชาวนานั้น ถ้าเริ่มต้นจากการวางแผนการผลิต ซึ่งบางคนใช้วิธีการวางแผนการผลิตจากประสบการณ์เดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากปู่ย่าตายาย แต่บางคนประยุกต์จากการศึกษาหาความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และพบว่าชาวนาบางคนมีนายทุนและพ่อค้ามาช่วยวางแผนการผลิตให้ โดยในลักษณะดังกล่าวอาจเรียกชาวนากลุ่มนี้ว่าเป็น “ลูกนา” ของนายทุน ซึ่งมีทั้ง

ผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การเก็บรักษาไว้รอราคา การแปรรูป และการจำหน่ายผลผลิต

ในส่วนของกิจกรรมการดำเนินชีวิตของชาวนา เริ่มต้นจากแบบแผนการดำเนินชีวิตซึ่งจะเป็นเข็มมุ่งของครอบครัว ซึ่งจะนำไปสู่ “ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนา” ซึ่งประกอบไปด้วย การอุปโภค-บริโภค การสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี และการมีส่วนร่วม (พักผ่อนหย่อนใจ) การทำกิจกรรมและการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การดูแลสุขภาพและโภชนาการ การเรียนรู้และการศึกษา

โรงงาน ในวิกฤติเศรษฐกิจปี 2550 ก็เข้าสู่อาชีพชาวนา โดยการทำนาเช่า ในราคาฤดูกาลละ 2,000 บาท

นายนิต เล่าให้ฟังว่า ในฐานะที่ตนได้เรียนรู้การทำงานเชิงระบบมาก่อน ดังนั้นการทำนาของเขาจึงเป็นไปในรูปแบบที่มีการวางแผน ในการใช้ปัจจัยการผลิต และมีการกำหนดเป้าหมายผลผลิต ตลอดระยะเวลาของการทำนามากว่า 5

ปีนั้น เขายอมรับว่าได้ทดลองใช้ปุ๋ยและสารเคมี ทั้งจากที่ทดลองใช้เองและเรียนรู้จากเพื่อนๆ จนได้รับการยอมรับว่าเป็นชาวนาชั้น “เซียน” ก็ว่าได้ กล่าวคือ ในบรรดาปุ๋ยและสารเคมีที่วางขายอยู่ในร้านค้าหมู่บ้าน เขารู้ว่าตัวใดต้องใช้อย่างไร จึงจะได้ผล และตัวใดที่ใช้แล้วไม่คุ้มทุน นายนิตจึงเป็นชาวนาในระดับแนวหน้าคนหนึ่ง

ในปีที่ผ่านมาที่รัฐบาลประกาศราคาจำนำข้าว สูงถึงเกวียนละ 15,000 บาท นายนิต เล่าให้ฟังว่า เขาเป็นคนหนึ่งซึ่งขยายที่นาเช่าเพิ่มขึ้น เพราะมี “แรงจูงใจ” เขาบอกว่า “อยากเปลี่ยนรถปีค้อพ ซึ่งค่อนข้างทรุดโทรมเพราะใช้มาหลายปีแล้ว อีกทั้งไ้แดงก็กำลังจะจบมัธยมหก ต้องเรียนสูงขึ้น ค่าใช้จ่ายก็ต้องเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน”

นายนิต เล่าให้ฟังว่า “เวลาเขาไปประชุมร่วมกับเพื่อนๆ ที่กลุ่มเกษตรกรซึ่งมักจะมีตัวแทนบริษัทขายยา มาเสนอขายอยู่บ่อยๆ โดยเขามักจะเตือนเพื่อนๆ อยู่เสมอว่า ปุ๋ยตัวนั้นไม่ได้ผล ยาตัวนี้เสียเงินเปล่า เพราะเขาได้ทดลองใช้มาแล้ว” อย่างไรก็ตาม นายนิต สารภาพว่า เมื่อฤดูกลางที่ผ่านมา ตัวแทนขายปุ๋ย-ยา ก็แวะเวียนเข้ามา มาก เสนอขาย ย่อยกว่าเดิม ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เขาเกิดความรู้สึก “อยากปลื้ด” เพราะราคาข้าวเปลือกเกวียนละ 15,000 บาท มันช่างจูงใจเสียเหลือเกิน ผลที่เกิดขึ้นในฤดูกาลผลิตที่ผ่านมา นายนิต ทำนาได้ผลผลิตไม่ดีไปกว่าเดิมและขายข้าวได้เกวียนละ 13,000 บาท (หลังหักเปอร์เซ็นต์ความชื้นแล้ว) แต่หลังจากไปจ่ายค่าปุ๋ย ค่ายา กับร้านค้าหมู่บ้านที่ขายเป็นเงินเชื่อให้เขาปรากฏว่า ขาดทุนกว่า 3 หมื่นบาท

บทเรียนของนายนิต ชาวนาจังหวัดอยุธยา ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า ชาวนาที่มีประสบการณ์ มีการวางแผนการผลิตที่ดี แต่หากไปเชื่อบริษัทขายปุ๋ย-ขายยา โดยไม่ไตร่ตรองและปล่อยให้ความอยากเขาคบงำ ก็ทำให้ต้องสูญเสียโอกาสแก่ตนเองและครอบครัว ดังเรื่องราวที่กล่าวถึง

ภาพสะท้อนจากแปลงนา : กรณี พ่อทองอินทร์ จังหวัดยโสธร

พ่อทองอินทร์ เป็นชาวนา อายุ 76 ปี อยู่จังหวัดยโสธร แก่ทำนามาตลอดชีวิตนับตั้งแต่จำความได้ ปัจจุบันมีที่นากว่า 30 ไร่ และลูกชายมาสี่บทอดทายาท การเป็นชาวนา ทำให้แกมีกำลังใจและมีสุขภาพแข็งแรงพอที่จะไปช่วยลูกชายทำนาในช่วงที่ลูกชายต้องไปทำหน้าที่ ฝ่ายส่งเสริมการตลาดของกลุ่มชาวนาที่มารวมตัวกันสร้างแบรนด์ข้าว ที่คนไทยรู้จักกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา พ่อทองอินทร์ มีความสุขที่จะได้เข้าร่วมประชุมกับกลุ่มชาวนาทุกครั้ง ความสุขที่แกได้รับมากกว่าขายข้าวได้ราคาสูงถึงเกวียนละสองหมื่นห้าพันบาท ก็คือการที่ลูกชายคนโตของแก “นายอดุลย์” ได้เป็นหัวหน้าฝ่ายการตลาดของกลุ่มและ

มีพัฒนาการจนเป็นที่ยอมรับถึง “ความฉลาด” ที่อดุลย์ มีสมรรถนะของการเป็น “ชาวนามีอาชีพ” ความฉลาดของอดุลย์ มีทั้งความฉลาดในการวางแผนการผลิต ความฉลาดในการวางแผนการตลาดร่วมกับหุ้นส่วน ความฉลาดในการต่อรองเพื่อนำประโยชน์คืนกลับสู่กลุ่มชาวนา

เมื่อปลายปีที่ผ่านมา พ่อทองอินทร์ ได้ขายที่ดินที่เป็นมรดกของปู่ตายาย ในส่วนที่เหลือหลังจากแบ่งให้ลูกๆ ไปแล้ว หลายคนเล่าให้ฟังว่า พ่อทองอินทร์ เป็นคนเสียสละ แทนที่แกจะขายที่ดินให้นายทุนซึ่งกำลังมากวันซื้อเอาไปในราคาสูง แต่แกกลับขายให้กลุ่มชาวนาในราคาที่ถูกมากเพื่อนำไปสร้างโรงสีขนาดกลาง ที่มีเทคโนโลยีการสีข้าวที่สามารถคัดแยกสิ่งปลอมปนได้ ซึ่งแกคิดว่าด้วยวิธีนี้ จะช่วยให้กลุ่มชาวนา รวมทั้งพ่อทองอินทร์ เพื่อนๆ ชาวนา และลูกชาย จะได้ไม่ต้องอดหลับอดนอนในบางช่วงเวลาที่มี “ออเดอร์ข้าวถุง” จำนวนมาก อย่างไรก็ตาม พ่อทองอินทร์ ก็ยอมรับว่า สิ่งที่ค้างคาใจพ่อทองอินทร์ และต้องการคำตอบที่จะช่วยให้แกหายสงสัยว่า “ทำไม กลุ่มชาวนาที่เป็นผู้ผลิตข้าวที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง จึงต้องให้ตัวแก ลูกชาย และเพื่อนๆ กู้หนี้ยืมสิน และต้องตกอยู่ในสภาพลูกหนี้อีกเล่า”

คำตอบที่จะช่วยให้พ่อทองอินทร์ มีความเข้าใจนั้น จะอยู่ในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของชาวนา ซึ่งจะทำให้พ่อทองอินทร์และชาวนามีความรู้ความเข้าใจ และพร้อมที่จะเดินก้าวอย่างสุ่มิติใหม่ของการเป็นชาวนามีอาชีพ เพื่อจรโลงศักดิ์ศรีชาวนาไทย ให้อยู่ในขั้นแนวหน้าต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน